וְרָבָא שאמר שהנאה זו אסורה, אָמַר לְךָ, עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה שיש לדון את זה שֶׁאֵין מַתְכְּוִין למעשה האיסור כְּמִתְכַּוֵּין אליו, ואין חשובה לו הכוונה במעשה, אֶלָּא לְחוּמְרָא, לאסור מעשה שנעשה גם ללא כוונה, אֲבָל לדון את זה שהוא מַתְכְּוִין למעשה האיסור כָּזֶה שֶׁאֵין מַתְכְּוִין אליו לְקוּלָּא – להקל ולומר שאין חשובה הכוונה כלל ויהיה מותר לו הדבר כיון שאי אפשר לו להמנע, לֹא אמר רבי יהודה.

לפי הלשון השניה, נחלקו אביי ורבא ב'לא אפשר ומיכוין'. הגמרא מביאה ראיות שהביאו אביי ורבא לדבריהם, לפי לשון זו.

ראיית אביי לשיטתו: אָמַר אַבַּיֵי, מָנָא אָמִינָא לָהּ – מנין למדתי את דברי, ש'לא אפשר ומיכוין' מותר לרבי יהודה, דְּתָנְיָא בברייתא, אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּצִילּוֹ שֶׁל הֵיכָל בית המקדש, וְדוֹרֵשׁ את הלכות החג לרבים, במשך כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ. וְהָא חָכָא – והלא כאן, דְּלֹא אֶפְשָׁר לו להמנע מלדרוש לרבים את הלכות החג, וּמִיכַּוֵּין הוא להנות מצל ההיכל האסור בהנאה ושיש מעילה בהנאתו, וְשָׁרֵי – ומותר הדבר כיון שלא אפשר לו להמנע מכך, הרי ש'לא אפשר ומיכוין' מותר, ושלא כדברי רבא.

הגמרא מביאה את דחיית רבא: וְרָבָא אָמַר שיש לדחות ראיה זו, שָׁאנִי [–שונה] הֵיכָל, דִּלְתוֹכוֹ הוא עָשׂוּי – שלשם השימוש בתוכו נעשה, וההנאה מצילו שהוא מחוצה לו היא שלא דרך הנאתו, ולכך לא היה כלל איסור בדבר, ואפילו אם היה אפשר להמנע מכך.

ראיית רבא לשיטתו: אָמַר רָבָא, מָנָא אָמִינָא לָהּ – מנין למדתי את דברי, ש'לא אפשר ומיכוין' אסור לרבי יהודה, (דתניא) [דְּתָנַן] – ששנינו במשנה (מדות פ"ד מ"ה), לוּלִין [–ארובות] הָיוּ פְּתוּחִין בָּעֲלִיַּית בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים אל קדש הקדשים שתחתיה, שֶׁבָּהֶן מְשַׁלְּשְׁלִין אֶת הָאוּמָנִים הבאים לתקן את חומת בית קדש הקדשים כאשר נתגלה בה נזק, כשהם סגורים בְּתֵיבוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְוַונּוּ [–ישביעו את] עֵינֵיהֶם מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, כלומר שחוששים שמא יתכוונו להנות בראייתם את נויו, וימעלו בקדשים. וְהָא חָכָא – והלא אופן זה הוא דְּלֹא אֶפְשָׁר לאומן שלא להכנס לבית קדש הקדשים, שהרי עליו לתקנו, וְקָא מִיכַּוֵּין האומן להנות, ומבואר במשנה שאָסוּר הדבר, שעל כן שלשלו את האומנים בתיבות, הרי ש'לא אפשר ומיכוין' אסור, ושלא כדברי אביי.

הגמרא דוחה את הראיה: וְתַסְבְּרָא – וכי סבור אתה שמעיקר הדין אסור הדבר, וְהָאָמַר [–והלא אמר] רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, קוֹל כלי שיר של המשוררים במקדש, וּמַרְאֵה המקדש, וְרֵיחַ הקטורת, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה, שאין הנהנה מהם מחוייב בקרבן מעילה.

הגמרא מבררת את דינו של הריח. מקשה הגמרא: וְרֵיחַ אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, וְהָא תַּנְיָא – והלא שנינו בברייתא, יחיד הַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטוֹרֶת שאינה של ציבור כדי לְהִתְלַמֵּד בָּהּ כיצד היא נעשית, אוֹ שהוא מפטמה כדי לְמוֹכְרָהּ לְצִיבּוּר, פָּטוּר מכרת. ואילו המפטם את הקטורת כדי לְהָרִיחַ בָּהּ, חַיָּיב כרת, וְהַמַּרִיחַ בָּהּ – בקטורת של ציבור, פָּטוּר מכרת, אֶלָּא שֶׁמָּעַל וחייב קרבן מעילה, שהרי נהנה מקדשים. הרי שיש מעילה בריח, ושלא כדברי רבי יהושע בן לוי.

אומרת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא, כך אמר רבי יהושע בן לוי, קוֹל וּמַרְאֶה לעולם אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ [–ממשות], וְאילו רֵיחַ הקטורת, לְאַחַר שֶׁתַּעֲלֶה תִּמְרוּתוֹ – לאחר שכבר הוקטרה במקדש ועלה עשנה, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית מְצָוָתוֹ. שטעם הדין שאין מעילה בריח, אינו משום שאין בו ממש, שהרי יש ממש בסממני הקטורת, אלא שכיון שכבר נעשתה מצות הקטורת ואין בה עוד צורך לגבוה, יצאה מכלל 'קדשי ה' שיש בהם מעילה, ש'קדשי ה'' הם דברים העומדים לשימוש של קודש, ולא דברים שכבר השתמשו בהם. ולכן, קודם שהוקטרה הקטורת יש בה מעילה, וזהו ששנינו שהמריח בקטורת מעל, והיינו שהריח בה קודם שנעשתה מצותה, והיינו שנתן קטורת בביתו על גבי גחלים והריח בה.

הגמרא מבררת את דברי רב פפא, שאמר שדבר שנעשתה מצותו אין בו מעילה. מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם אכן ניתן לומר דְּכָל הֵיכָא [–שכל דבר] דְּנַעֲשֵׂית מְצָוָתוֹ שוב אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, וַהֲרֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, דְּנַעֲשֵׂית מִצְוָתָהּ בכך שהורם הדשן והונח במקומו, וְאַף על פי כן יֵשׁ בָּהּ [–בדשן] מִשּׁוּם מְעִילָה גם לאחר שהורם והונח במקומו, דִּכְתִיב (ויקרא ו ג) 'וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ', ודורשים מ'ושמו' שֶׁלֹּא יַפְזֵר את הדשן, ועוד דורשים מ'וְשָׂמוֹ' שֶׁלֹּא יֶהֱנֶה ממנו, שכיון שהוא צריך גניזה, יש ללמוד מכך שהוא אסור בהנאה ויש בו מעילה אף שכבר נעשתה מצותו. כיון שנאמר כן בתרומת הדשן, יש ללמוד שיש מעילה גם בדבר שנעשתה מצותו, וכיצד אמר רב פפא בביאור דברי רבי יהושע בן לוי, שאין מעילה בריח הקטורת לאחר שנעשתה מצותה.

מתרצת הגמרא: אכן דבר שנעשתה מצותו אין בו משום מעילה, ואף על פי שאמרה תורה בתרומת הדשן שיש בה מעילה גם לאחר שנעשתה מצותה, אין ללמוד ממנה למקום אחר, מִשּׁוּם דְּהָווּ תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן וּבִגְדֵי כְהוּנָּה, שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד – שני פסוקים המלמדים דין אחד, שבשניהם נאמר שאין להנות מהם גם לאחר שנעשתה מצותם, וְכָל שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד [–ללמד דין אחד], אֵין מְלַמְּדִין לאחרים דבר, שאנו אומרים שרק בהם נאמר דין זה ולא באחרים. ועל כן, דין מיוחד הוא בתרומת הדשן ובבגדי כהונה שיש בהם מעילה גם לאחר שנעשתה מצותם, ואין ללמוד מהם לדברים אחרים, שבהם אכן אין מעילה לאחר שנעשתה מצותם.

הגמרא מבארת מה הם שני הכתובים בתרומת הדשן ובבגדי כהונה: תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, נאמר בה שיש בה מעילה גם לאחר שנעשתה מצותה, הָא דַּאֲמָרַן – הדרשה שהובאה לעיל, 'ושמו הגמרא דוחה את הראיה: לֹא תוכל להוכיח מדברי רבי יהושע בן לוי כדבריך, שאפשר להעמיד את דבריו שכוונתו לְאוֹתָן הָעוֹמְדִין בַּחוּץ ואינם צריכים להיות שם, שאם הם נהנים מן המקדש, אמנם אין בידם חיוב מעילה לקרבן ולתשלומים, אבל יש איסור בידם, שהרי זה 'אפשר ומיכוין', אבל אותם העומדים בפנים אין בידם איסור כלל, משום שהם נחשבים 'לא אפשר ומיכוין', ומותר הדבר, כדברי אביי.

הגמרא שבה לבאר את דברי רבי יהושע בן לוי, אודות מעילה בקול ומראה וריח: גּוּפָא – נשוב לדברי רבי יהושע בן לוי דלעיל ונבארם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, קוֹל כלי שיר של המשוררים במקדש, וּמַרְאֶה המקדש, וְרֵיחַ הקטורת, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה, שאין הנהנה מהם מחוייב בקרבן מעילה.

הגמרא מבררת את דינו של הריח. מקשה הגמרא: וְרֵיחַ אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, וְהָא תַּנְיָא – והלא שנינו בברייתא, יחיד הַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטוֹרֶת שאינה של ציבור כדי לְהִתְלַמֵּד בָּהּ כיצד היא נעשית, אוֹ שהוא מפטמה כדי לְמוֹכְרָהּ לְצִיבּוּר, פָּטוּר מכרת. ואילו המפטם את הקטורת כדי לְהָרִיחַ בָּהּ, חַיָּיב כרת, וְהַמַּרִיחַ בָּהּ – בקטורת של ציבור, פָּטוּר מכרת, אֶלָּא שֶׁמָּעַל וחייב קרבן מעילה, שהרי נהנה מקדשים. הרי שיש מעילה בריח, ושלא כדברי רבי יהושע בן לוי.

אומרת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא, כך אמר רבי יהושע בן לוי, קוֹל וּמַרְאֶה לעולם אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ [–ממשות], וְאילו רֵיחַ הקטורת, לְאַחַר שֶׁתַּעֲלֶה תִּמְרוּתוֹ – לאחר שכבר הוקטרה במקדש ועלה עשנה, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית מְצָוָתוֹ. שטעם הדין שאין מעילה בריח, אינו משום שאין בו ממש, שהרי יש ממש בסממני הקטורת, אלא שכיון שכבר נעשתה מצות הקטורת ואין בה עוד צורך לגבוה, יצאה מכלל 'קדשי ה' שיש בהם מעילה, ש'קדשי ה'' הם דברים העומדים לשימוש של קודש, ולא דברים שכבר השתמשו בהם. ולכן, קודם שהוקטרה הקטורת יש בה מעילה, וזהו ששנינו שהמריח בקטורת מעל, והיינו שהריח בה קודם שנעשתה מצותה, והיינו שנתן קטורת בביתו על גבי גחלים והריח בה.

הגמרא מבררת את דברי רב פפא, שאמר שדבר שנעשתה מצותו אין בו מעילה. מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם אכן ניתן לומר דְּכָל הֵיכָא [–שכל דבר] דְּנַעֲשֵׂית מְצָוָתוֹ שוב אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, וַהֲרֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, דְּנַעֲשֵׂית מִצְוָתָהּ בכך שהורם הדשן והונח במקומו, וְאַף על פי כן יֵשׁ בָּהּ [–בדשן] מִשּׁוּם מְעִילָה גם לאחר שהורם והונח במקומו, דִּכְתִיב (ויקרא ו ג) 'וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ', ודורשים מ'ושמו' שֶׁלֹּא יַפְזֵר את הדשן, ועוד דורשים מ'וְשָׂמוֹ' שֶׁלֹּא יֶהֱנֶה ממנו, שכיון שהוא צריך גניזה, יש ללמוד מכך שהוא אסור בהנאה ויש בו מעילה אף שכבר נעשתה מצותו. כיון שנאמר כן בתרומת הדשן, יש ללמוד שיש מעילה גם בדבר שנעשתה מצותו, וכיצד אמר רב פפא בביאור דברי רבי יהושע בן לוי, שאין מעילה בריח הקטורת לאחר שנעשתה מצותה.

מתרצת הגמרא: אכן דבר שנעשתה מצותו אין בו משום מעילה, ואף על פי שאמרה תורה בתרומת הדשן שיש בה מעילה גם לאחר שנעשתה מצותה, אין ללמוד ממנה למקום אחר, מִשּׁוּם דְּהָווּ תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן וּבִגְדֵי כְהוּנָּה, שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד – שני פסוקים המלמדים דין אחד, שבשניהם נאמר שאין להנות מהם גם לאחר שנעשתה מצותם, וְכָל שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד [–ללמד דין אחד], אֵין מְלַמְּדִין לאחרים דבר, שאנו אומרים שרק בהם נאמר דין זה ולא באחרים. ועל כן, דין מיוחד הוא בתרומת הדשן ובבגדי כהונה שיש בהם מעילה גם לאחר שנעשתה מצותם, ואין ללמוד מהם לדברים אחרים, שבהם אכן אין מעילה לאחר שנעשתה מצותם.

הגמרא מבארת מה הם שני הכתובים בתרומת הדשן ובבגדי כהונה: תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, נאמר בה שיש בה מעילה גם לאחר שנעשתה מצותה, הָא דַּאֲמָרַן – הדרשה שהובאה לעיל, 'ושמו

המשך בעמוד קסד

שלא יהנה. וּבִגְדֵי כְהוּנָּה נאמר בהם שיש בהם מעילה לאחר שנעשתה מצותם, דִּכְתִיב (ויקרא טז כג) 'וּבָא אַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם', וּמַלַּמֵּד הכתוב שֶׁבגדים אלו טְעוּנִין גְּנִיזָה כדי שלא יהנו מהם, הרי שההנאה מהבגדים אסורה אף שכבר נעשתה מצותם. וכאמור, דין מיוחד הוא בתרומת הדשן ובגדי כהונה, ועל כן בשאר דברי קודש, כגון ריח הקטורת, אין בהנאה מהם לאחר שנעשתה מצותם משום מעילה.

הגמרא מבארת מה הם שני הכתובים לדעה שבגדי כהונה מותרים בהנאה. שואלת הגמרא: הָנִיחָא – מובנים הדברים לְרַבָּנָן, דְּאָמְרִי – הדורשים את הדרשה דלעיל 'והניחם שם מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין גְּנִיזָה', שמכאן למדנו שיש מעילה בהנאה מבגדי כהונה אף לאחר שנעשתה מצותם, ונמצא שיש שני כתובים המלמדים שיש מעילה בדבר שנעשתה מצותו, ואין ללמוד מהם למקום אחר. אֶלָּא לְרַבִּי דּוֹסָא, דְּפָלִיג עֲלֵיהּ – החולק על רבנן, דְּאָמַר שרק לכהן גדול אינם ראויים עוד, אֲבָל רְאוּיִין הֵן לְכֹהֵן הֶדְיוֹט בעת עבודתו במקדש, וּמַאי – ומה יש לדרוש מן האמור 'וְהִנִּיחָם שָׁם', שמשמע שלא ילבשם עוד, יש לדרוש שֶׁלֹּא יְשַׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם הכהן גדול בְּיוֹם כִּפּוּרִים אַחֵר, אבל כהן הדיוט משתמש בהם, ונמצא שלא נאמר כאן כלל שדבר שנעשתה מצותו מועלים בו, ומעתה נותר הפסוק בתרומת הדשן כתוב אחד בלבד, וקשה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מדוע לא נלמד ממנו לכל מקום שיש מעילה גם בדבר שנעשתה מצותו.

משיבה הגמרא: אין ללמוד מתרומת הדשן למקום אחר, מִשּׁוּם דְּהָוְה תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן וְעֶגְלָה עֲרוּפָה, שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד – שני פסוקים המלמדים דין אחד, שבשניהם נאמר שאין להנות מהם לאחר שנעשתה מצותם [תרומת הדשן לאחר שהונחה במקומה ועגלה ערופה לאחר עריפתה], וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד – ללמד דין אחד, אֵין מְלַמְּדִין למקום אחר, שרק בהם נאמר כן.

הגמרא מבארת מדוע לא נלמד מתרומת הדשן ועגלה ערופה למקום אחר, לדעה החולקת על הכלל ששני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים. שואלת הגמרא: הָנִיחָא – מובנים הדברים לְמַאן דְּאָמַר – לדעת הסובר ששני כתובים הבאים כאחד אֵין מְלַמְּדִין, שעל כן אין ללמוד מאלו למקום אחר. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר – לדעת הסובר ששני כתובים הבאים כאחד מְלַמְּדִין, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מדוע לא נלמד ממנו לכל מקום שיש מעילה גם בדבר שנעשתה מצותו.

משיבה הגמרא: תְּרֵי מִיעוּטֵי כְּתִיבִי – בשתי הפרשיות, של תרומת הדשן ושל עגלה ערופה, כתבה התורה מיעוטים מיוחדים לבל נלמד מהם למקומות אחרים. בתרומת הדשן כְּתִיב 'וְשָׂמוֹ', וממה שלא נאמר 'ושם' אלא 'ושמו', יש לדרוש שבאה התורה למעט שרק בתרומת הדשן נאמר הדין שלא יהנה מהאפר לאחר שנעשתה מצותו. וּבעגלה ערופה כְּתִיב (דברים כאו ו) 'וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא הַקְּרֹבִים אֶל הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל', וממה שלא נאמר 'ערופה' יש לדרוש שבאה התורה למעט שרק בה נאמר שלא להנות ממנה לאחר שנעשתה מצותה, ועל כן אין ללמוד מהם למקומות אחרים.

הגמרא שבה לדון במחלוקתם של אביי ורבא אודות הנאה הבאה לאדם בעל כורחו (לעיל כה:), האם אפשר להכריע במחלוקתם ממשניות ומברייתות: תָּא שְׁמַע – בוא ושמע ראיה לדבר, שנינו בברייתא, עגלה ערופה שהֻכְנְסָה לְרָבָּה [–לצמד הבקר בו נקשרות ארבע בהמות יחד], וְדָשָׁה תבואה עם חברותיה בלא שהתכוין שתעשה זאת, בָּשְׁרָה, שאין המלאכה פוסלת בה עד שיתכוון שתעשה אותה, ואולם אם הכניסה לרבקה בִּשְׁבִיל שֶׁתִּינָּק מאימה וְשיחד עם זאת גם תָּדוּשׁ עם אימה הדשה, פְּסוּלָה. וְהָא הָכָא – והלא כאן דְּלֹא אֶפְשָׁר שלא יכניסנה לינק, וְקָא מִיכַּוֵּין שתדוש, וְקָתָנֵי – ונאמר בברייתא שפְּסוּלָה, הרי ש'לא אפשר ומכוין' נחשב ככוונה, ואם כן גם באיסורי הנאה יש לאסור 'לא אפשר ומכוין', ושלא כדברי אביי לפי הלשון השניה לעיל.

דוחה הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם – שונה עגלה ערופה, דִּכְתִיב בה (דברים כא ג) 'וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ' מִכָּל מָקוֹם, שבכל ענין שעוֹבַד בה נפסלת, ועל כן אף שבשאר דיני התורה 'לא אפשר ומיכוין' מותר, כאן אין לומר כן ויש לפוסלה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כך שהיא נפסלת אף אם לא התכוין שתדוש, מעתה, אֲפִילּוּ רֵישָׁא נַמִּי – גם באופן האמור ברישא של הברייתא, כאשר דשה מעצמה, תפסל.

מתרצת הגמרא: הָא לָא דָּמְיָא – אין דומה דין זה אֶלָּא לְהָא – למה ששנינו במשנה לגבי פרה אדומה (פרה פ״ב מ״ד), שאם שָׂכַן עָלֶיהָ עוֹף – פרח עוף ונח על גבה, כְּשֵׁירָה, ואילו אם עָלָה עָלֶיהָ וְכָר פְּסוּלָה, וּמַאי טַעְמָא – מהו החילוק בין הרישא לסיפא, שמכיון שאנו אומרים שכל מה שעלה עליה פוסלה ועל כן אם עלה עליה זכר נפסלת, אף אם שכן עליה עוף יש לפוסלה, וְאָמַר רַב פָּפָּא, חילוק זה יש ללומדו מדרשת הכתובים בעגלה ערופה [ממנה למדים לפרה אדומה], וכך היא הדרשה, נאמר בתורה להביא עגלה ’אשר לא עבד בה׳, וְאִי כְּתִיב – אם היה נכתב ’עָבַד׳, וְקָרֵינַן – ואף הקריאה היתה כפי הכתיבה ’אשר לא עָבַד בה׳, היה הדין שאינה נפסלת עַד דְּעָבְיד בָּהּ אִיהוּ – עד שהוא עצמו עשה בה מלאכה, וכן אִי כְּתִיב – אם היה נכתב ’עוּבַּד׳, וְקָרֵינַן – וכן הקריאה היתה כפי הכתיבה ’אשר לא עוּבַּד בה׳, היה הדין שאֲפִילּוּ אם עשתה מלאכה מָמְּיָלָא [–מעצמה] נַמִּי – גם כן היא נפסלת, אולם הַשְׁתָּא דִּכְתִיב – עתה שנכתב ’עָבַד׳, שיש לקוראו ’אשר לא עָבַד בה׳, שמשמע שנפסלת רק אם עשה בה מלאכה בעצמו, וְקָרֵינַן – והקריאה היא ’אשר לא עוּבַּד בה׳, שמשמע שנפסלת גם אם עשתה מלאכה מעצמה, כיצד יתפרשו יחד המשמעויות הסותרות שיש בקריאה ’עובד׳ ובכתיבה ’עבד׳, אלא יש לדרוש שמה שנאמר ’עוּבַּד׳, אין זה בא לרבות שהיא נפסלת בכל אופן שעשתה מלאכה, אלא רק דּוּמְיָא [–כמו] באופן דְּ’עָבַד׳, מָה ’עָבַד׳, כלומר כשעשה בה מלאכה בעצמו, ודאי דְּנִיחָא לֵיהּ – שנוח לו במלאכה שעשתה, אַף ’עוּבַּד׳ – שעשתה מלאכה מעצמה, אינו פוסלה אלא באופן דְּנִיחָא לֵיהּ – שנוח לו במלאכתה. כלומר, כדי ליישב את הקרי והכתיב, יש לפרש שבאה התורה ללמד שהעגלה נפסלת כאשר עשתה מלאכה מעצמה [’עובד׳] רק כאשר יש בה בחינה של מלאכה בידים [’עבד׳], והיינו שנוח לו במלאכה שעשתה.

דין זה נאמר בעגלה ערופה, ולמדים אותו ממנה לפרה אדומה, ועל כן חילקה המשנה בין אם עלה עליה עוף שאינה נפסלת בכך, וזהו משום שלא נוח לבעליה בכך, לבין אם עלה עליה זכר שהיא פסולה, לפי שנוח לו בכך. ובכך מבוארת הברייתא ששנינו לעיל (ע״א) לגבי עגלה ערופה, שאף שאם הכניסה לרבקה ודשה בלא דעתו, כשירה, מכל מקום אם הכניסה לינק ודשה פסולה, ואין זה משום שהתכוין לכך ו׳לא אפשר ומיכוין׳ נחשב ככוונה, כפי שסברנו להוכיח לעיל, אלא שאף אם אין הדבר נחשב ככוונה, כיון שנוח לו בדישתה הרי היא נפסלת בכך.

ראיה אחרת לנידון של הנאה הבאה לאדם על כורחו: תָּא שְׁמַע – בוא ושמע ראיה לדבר, אֲבִידָה – בגד שאבד ומצאו אדם, ועדיין לא השיבו לבעליו והוא שומר על אבידתו עבורו, לֹא יִשְׁטָחֶנָּה לֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה וְלֹא עַל גַּבֵּי מָגוֹד [–יתד] לְצוֹרְכָהּ, כגון להתכבד בה, שכיון שאינה שלו, נמצא שבשימוש זה הרי הוא גוזלה. אֲבָל שׁוֹטְחָהּ לְצוֹרְכָהּ – כדי שלא יאכלנה עש, ומניחה לשם כך עַל גַּבֵּי מִטָּה וְעַל גַּבֵּי מָגוֹד. נִזְדַּמְּנוּ לוֹ אוֹרְחִין לביתו, לֹא יִשְׁטָחֶנָּה לֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה וְלֹא עַל גַּבֵּי מָגוֹד, בֵּין לְצוֹרְכָהּ בֵּין לְצוֹרְכוֹ. טעם הדין שבסיפא הוא, בפשטות, משום שכאשר באים לביתו אורחים, הוא מתכבד בה, ונמצא שהוא שוטחה גם לצורכו. והלא כאן אי אפשר לו שלא לשוטחה לצורכה, שהרי היא זקוקה שישטחוה, ואף על פי כן אסור הדבר משום גזל הואיל והוא מכוין להנות מכך, הרי ש׳לא אפשר ומכוין׳ אסור, ושלא כדברי אביי לפי הלשון השניה.

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם – שונה הדין בסיפא ואין להוכיח ממנו, שמה שאסרה הברייתא לשטוח את האבידה כאשר מזדמנים לו אורחים, אין זה משום שהוא מתכבד בה ונהנה ממנה, אלא משום דְּקָלֵי לָהּ – שבשטיחה זו הוא שורפה ומאבדה בידים כאשר הוא שוטחה בפני האורחים, אִי מִשּׁוּם עֲיָנָא בִּישָׁא – אם משום שהם עשויים להטיל בה עין הרע, אִי מִשּׁוּם נְגָבֵי – ואם משום שחוששים שגנבים הם ויגנבוה.

ראיה נוספת לנידון האמור: תָּא שְׁמַע – בוא ושמע ראיה לדבר, שנינו במשנה (כלאים פ״ט מ״ה), מוֹכְרֵי כְּסוּת – מוכרי בגדים שיש בהם כלאים, מוֹכְרִין אותה כְּדַרְכָּן, כלומר כשהם לבושים בה, כדרך המוכרים הלובשים את הבגדים כדי להראותם לקונים, לפי שאינם מתכוונים להנאת לבישה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּונוּ להנות מהכסות בִּימוֹת הַחַמָּה [–בקיץ] שתגן עליו מַפְּנֵי הַחַמָּה וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים [–בחורף] שתגן עליו מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, וְהַצְּנוּעִין – הפרושים המתרחקים מדבר הדומה לאיסור, אינם מקילים בכך ללבוש כסות שיש בה שעטנז אפילו באופן זה, אלא הם מַפְשִׁילִין אותה לַאֲחוֹרֵיהֶם כשהיא תלויה בַּמַּקֵּל, וכך הם מראים אותה לקונים. היתר לבישת הכלאים באופן האמור, היא לדעת רבי שמעון שדבר שאין מתכוין מותר, ואף כאן אינו מתכוין בלבישת הכסות להנאת לבישה, ועל כן היא מותרת. וְהָא הָכָא – והלא כאן דְּאָפְשָׁר לְמֶעְבַּד [–לעשות] כַּצְנוּעִין ולהראותה לקונים כשהיא מופשלת לאחריו מבלי ללובשה, וְאף על פי כן כִּי לֹא מַכַּוֵּין שָׁרֵי – כאשר אינו מתכוין ללבישה, מותר הדבר, מוכח איפוא ש׳אפשר ולא מיכוין׳ מותר. וללשון השניה לעיל, שנחלקו בכך רבי יהודה ורבי שמעון, רבי יהודה אוסר ורבי שמעון מתיר, אפשר להעמיד את המשנה כרבי שמעון. אולם ללשון הראשונה שם, אמנם לאביי נחלקו בכך רבי יהודה ורבי שמעון, ויוכל אביי להעמיד את המשנה כדעת רבי שמעון, אולם הלא דעת רבא היא שבאופן זה של ’אפשר ולא מיכוין׳ הכל מודים שאסור, וקשה, כדעת מי יעמיד את המשנה, והאם אין זו תִּיּוּבְתָּא – פירכא לְמַאן דְּמָתְנֵי לִישָׁנָא קַמָּא דְּרָבָא – למי ששנה את דעת רבא לפי הלשון הראשונה.

מסיקה הגמרא: תִּיּוּבְתָּא – אכן פירכא היא, ונדחית דעה זו, שודאי ש׳אפשר ולא מיכוין׳ מותר לדעת רבי שמעון, וכמותו נשנתה המשנה.

שנינו במשנה: וְלֹא יַפִּיק בּוֹ וכו׳ תנור וכירים, שמשעה שהחמץ אסור בהנאה, אסור להסיק בו תנור וכירים, לפי שנהנה מהחמץ. הגמרא מביאה ברייתא הדנה לגבי תנור שהוסק באיסורי הנאה, מה דינו: תָּנוּ רַבָּנָן, תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ בְּקַלְפֵּי אגוזים ורימונים של עֲרֵלָה, אוֹ שהסיקו בְּכִשּׁוּי מתבואה שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם האסורים בהנאה, אם התנור חָדָשׁ, יוּתַּץ – צריך לשוברו, כיון שהיסק זה מחזק את התנור ומקיימו שיוכלו לאפות בו, והתנור התקיים כולו מחמת ערלה או כלאים, וניכר בו איסור ההנאה שקיים אותו, לפיכך צריך לנתצו. ואם התנור יָשָׁן שאין ההיסק מועיל לו, יוּצָּן – יש להמתין שיתקרר, שלא יאפה הפת בחום שנוצר על ידי ערלה וכלאים. ולאחר שנתקרר מותר לאפות בו בעצים מותרים.

הברייתא ממשיכה לבאר מה דין פת שנאפתה בתנור באופן האסור: אם אָפָה בּוֹ – בהיסק זה אֶת הַפַּת, רַבִּי אוֹמֵר, הַפַּת אֲסוּרָה, משום שנשתבחה על ידי עצים האסורים, ושבח של העצים קיים בה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַפַּת מוּתֶּרֶת, שאף שנשתבחה מחמת ההיסק שהסיק בעצים האסורים, אין זה אוסר אותה, שאין זה נחשב שיש בפת את שבח העצים ממש, שכן האש באה מן החלק השרוף שבעץ [–הגחלת] ואז כבר בטל איסור ההנאה. וכמו כן לשיטתם תנור חדש שהוסק בעצי ערלה או כלאים, לא יותץ, כיון שאין נחשב שקיים שבח העצים האסורים בתנור, ומותר לאפות בו פת לאחר שהצטנן.

הברייתא מוסיפה לבאר מה הדין באופן שאפה פת לאחר שהעצים כבר נשרפו: אם בְּיִשְׁלָהּ – אפה את הפת עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים של ערלה וכלאים, לְדִבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר – אף רבי מודה שהפת מותרת, משום שבשעה שהפת משתבחת מהסיק, כבר כלה ובטל האיסור, שהעצים האסורים נעשו גחלים.

הגמרא מקשה מברייתא הסותרת לדברי ברייתא זו. מקשה הגמרא: וְהָא תַּנְיָא, תנור שהסיקו בקליפות של ערלה או בקש של כלאים, בֵּין אם התנור חָדָשׁ, וּבֵין אם הוא יָשָׁן, יוּצָּן – יש להמתין שיתקרר, ואחר כך מותר לאפות בו. ואילו בברייתא הראשונה שנינו שאם הסיקו תנור חדש באיסורי הנאה אלו, צריך לנתצו.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא הראשונה ששנינו שתנור חדש יותץ, היא כשיטת רַבִּי הסובר שפת שנאפתה באש של עצים האסורים, אסורה, משום שנאפתה באיסור,

המשך בעמוד קלד

והוא הדין שתנור חדש שהוסק ונגמר על ידי העצים האסורים, התנור נאסר, ולכן צריך לנתצו. **וְהָא** – והברייתא השניה ששנינו שתנור חדש יוצן, היא כשיטת **רַבָּנָן** הסוברים שפת שנאפתה בעצים האסורים, מותרת, והוא הדין שתנור חדש אף שנגמר מחמת איסור, אינו נאסר, ודי בזה שיצטנן.

דוחה הגמרא תירוץ זה: **אִימּוֹר** [–הרי יש לנו לומר] **דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַבִּי** – שכל מה ששמענו שרבי חולק על חכמים, דווקא על פת, **מִשּׁוּם** שהוא סובר **דְּיֵשׁ שִׁבְחַ עֲצִים בַּפַּת** – העצים המשביחים את הפת באפייתה ניכרים בה, ולכן פת שנאפתה בהיסק של עצים אסורים, אסורה באכילה. אבל לגבי תנור חדש שהוסק ונגמר בעצים האסורים, למה צריך לנתצו, הרי הוא עצמו אינו נאכל, ואינו עומד אלא להיסק אחר שיאפו בו. נמצא שפת שתיאפה בו לאחר מכן בעצים מותרים, לא תהא מושבחת מהתנור בלבד, אלא גם מחמת היסק עצים מותרים, ויש כאן שני גורמים לאפיית הפת, **וכאשר** זֶה וְזֶה **גּוֹרֵם** – איסור והיתר גורמים לאפיית פת, **מַי שָׁמְעַתְּ לֵיהּ** – וכי שמענו שבזה אסר רבי, והלא הלכה היא ש'זה וזה גורם' מותר, ומסתבר שרבי אינו חולק על כך. ועדיין קשה מי הוא התנא ששנה את הברייתא הראשונה שתנור חדש יותץ.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר בסתירת הברייתות בדין תנור חדש: **אָלָּא, לֹא** קַשְׁיָא סתירת הברייתות, **הָא** הברייתא הראשונה ששנינו שתנור חדש יותץ, היא כשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** הסובר שגם 'זה וזה גורם' אסור, כלומר דבר שאיסור והיתר גרמו את עשייתו, אסור בהנאה. ולכן תנור שנגמר ונתקיים על ידי איסור, אסור לאפות בו את הפת, לפי שאפייתה נגרמת גם מהתנור האסור, ולכן יותץ. **וְהָא** – הברייתא השניה ששנינו שגם תנור חדש יוצן, היא כשיטת **רַבָּנָן** החולקים על רבי וסוברים ש'אין שבח עצים בפת', וכמו כן לשיטתם תנור חדש אף שנגמר בעצי איסור, אין בו שבח עצים, ומותר לאפות בו כשיצטנן.

הגמרא מבררת היכן אמר רבי אליעזר ש'זה וזה גורם' אסור: **חֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – איזו שיטת רבי אליעזר מלמדתנו שזה וזה גורם אסור. **אִילֵּימָא** [–אם נאמר] שיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּשָׁאוֹר** – לגבי דין שאור. **דִּתְנַן** במסכת ערלה (פ"ב מ"א), **שָׁאוֹר שֶׁל חוּלִּין וּשְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ** בזה אחר זה **לְתוֹךְ עִיסָּה** של חולין, **וְאֵין בָּזֶה** – בכח השאור הראשון לבדו **כְּדֵי לְהַחְמִיץ** את העיסה של חולין, **וְאֵין בָּזֶה** – בכוחו של השאור השני לבדו **כְּדֵי לְהַחְמִיץ** העיסה, **וְנִצְטָרְפוּ** שניהם **וְחִמְּצוּ** את העיסה, נחלקו תנאים מה דינה של עיסה זו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַחַר** השאור שנפל **אַחֲרוֹן אֲנִי בָּא,** והוא קובע את דין העיסה, שאם השאור של תרומה נפל אחרון, נחשבת עיסה של תרומה, ואסורה לזרים. ואם השאור של חולין נפל אחרון, נחשבת עיסה של חולין, ומותרת לזרים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין שֶׁנָּפַל אִיסּוּר** [–שאור התרומה] **לְתַחְתָּלָה** – ראשון לתוך העיסה, **וּבֵין שֶׁנָּפַל אִיסּוּר לְבַסּוֹף,** לאחר שנפל שאור החולין, **לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר** את העיסה לעשותה תרומה,